

ja l'encén i es frare l'apaga»),¹ l'eufemisme («Qué he de florir [a tal lloc]?»), el floreig verbal («la pell d'en Tudelis»), el pes cultural («cara de santificétur»), etc.

A més de felicitar l'autora per l'esforç ímprobe i el rigor del treball, compartim les paraules finals de la seva introducció, d'orgull per la contribució de tot un poble i de voluntat de recuperació: «No podem estar de vanagloriar-nos del tresor lingüístic que posseïm i per això mateix de reivindicar forces per evitar una pèrdua irreparable.»

Joan VENY
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de Barcelona

SIMÓ, Meritxell / MIRIZIO, Annalisa / TRUEBA, Virginia (ed.) (2018): *Los trovadores. Recepción, creación y crítica en la Edad Media y la Edad Contemporánea*. Kassel: Reichenberger, 270 p.

Som davant d'un volum ambiciós que parteix del diàleg entre metodologies i àmbits disciplinaris diversos per tal d'oferir una valuosa reflexió panoràmica i complexa sobre la lírica dels trobadors, des dels seus orígens fins a començament del segle XX. A través de tretze capítols es passa revista a una sèrie de moments que van esdevenir estratègics en la recepció d'aquesta lírica, així com en les reescriptures modernes i contemporànies dels textos trobadorescos, alhora que s'ofereix una actualització bibliogràfica molt útil i completa.

Malgrat que l'índex no ho especifica, el llibre es divideix en tres apartats clarament diferenciats que articulen de manera eficaç les aportacions recollides. D'aquesta manera, els estudis de la primera part s'ocupen de la recepció medieval dels trobadors, tenint en compte la investigació històrica sobre els ambients de creació i de difusió dels textos, així com la penetració de la poètica occitana en d'altres tradicions culturals i les implicacions que en la recepció posterior d'aquesta lírica va tenir el pas de l'oralitat a l'escriptura, materialitzada principalment en la circulació dels cançoners. A la segona part del volum s'examina la recepció de la lírica dels trobadors en el trànsit del segle XIX al XX, amb especial presència de l'estudi de la figura d'Ezra Pound, mecenes i poeta americà que a través dels seus versos i de la seva tasca filològica va esdevenir clau en la configuració de l'imaginari modern de l'univers trobadoresc. La tercera i darrera part del llibre recull aquelles aportacions que estudien la recreació i reactivació dels conceptes trobadorescos més significatius en l'art, en el cinema i en la teoria de la creació moderna i contemporània.

Comença la primera part del volum amb el treball d'Anna Maria Mussons Freixas («*Canso de cruzada*, ¿creación de un modelo?», p. 9-40) sobre la proposta de definició de la *canso de cruzada* a partir d'un minuciós estudi de les relacions que els diversos instruments de propaganda política, ideològica i religiosa apareguts en el marc de les croades van establir amb la lírica coetània d'autors clau com Guillem de Peitieu o Marcabru, evidenciant el pas del registre de la predicació al registre literari i les causes que el van impulsar. A continuació, Míriam Cabré («La recepció dels trobadors a Catalunya i la transmissió manuscrita», p. 43-58) se centra en l'anàlisi material de la tradició manuscrita trobadoresca a Catalunya entesa com a element clau en el necessari replantejament de l'estudi de l'impacte de la lírica trobadoresca en la lírica i la cultura catalanes medievals. L'estudi codicològic dels cançoners conservats permet a l'autora evidenciar la necessitat d'estudiar la recepció de la lírica trobadoresca per, fugint de generalitats, delimitar quins van ser els trobadors que van tenir més influència sobre els autors catalans dels segles XIV i XV amb unes vies de recepció específiques i complexes. Per la seva banda, Pilar Lorenzo («La cantiga de amor: entre la tradición y recepción», p. 59-80) analitza la introducció del concepte

1. Sa monja (Santa Margarida, o bé Santa Clara) i es frare (Sant Bernat) personifiquen l'inici i el final de la calor (la canícula) en aquest refrany mallorquí. Vegeu al respecte <<http://stel.uib.edu/paremio-rom/es/refranes/sa-monja-lenc%C3%A9n-i-es-frare-lapaga>>.

del Joi amorós en la lírica gallegoportuguesa durant els anys vuitanta del segle XIII i el paper rellevant que Airas Nunez va tenir en aquesta renovació, posant de manifest els bons resultats dels estudis que tenen en compte les relacions intertextuals inserides en un context històric determinat. Tanca aquest primer apartat el treball de Meritxell Simó («El debate entre trovadores y *trouvères* a través de las inserciones líricas del *Roman de la Violette*», p. 81-103), que representa una nova aproximació a la dialèctica *oc-oïl* a partir de la detallada anàlisi del diàleg entre trobadors i *trouvères* present en el *Roman de la Violette* de Gerbert de Montreuil, en un dens, ric i complex teixit intertextual analitzat a partir de les diverses vies de transmissió manuscrita, i que l'autora situa en l'entorn del cercle poètic d'Arras, en una reinterpretació del codi de la *fin' amor* amb la finalitat d'adaptar l'ideari trobadoresc a una ètica matrimonialista i monàrquica que caracteritza l'esmentat cercle poètic.

El segon bloc, tal com ja hem indicat, aborda l'estudi de la lírica trobadoresca durant els segles XVIII i XIX en un marc epistemològic condicionat pel naixement dels estudis de filologia romànica, els quals articularan un nou llenguatge crític per a l'estudi de la llengua i la literatura medievals, en un context marcat per l'apropiació romàntica del llegat trobadoresc on conflueixen, d'una banda, la figura de l'erudit i del poeta, i de l'altra, la historiografia liberal. Des d'aquesta perspectiva, el treball de Francesco Zambon («Alle origini del mito trobadorico contemporaneo: Fabre d'Olivet tra mistificazione e felibritage», p. 105-120) ens parla d'un dels responsables més destacats de la resurrecció de l'univers trobadoresc en la França de finals del XVIII i començaments del XIX: l'erudit Antoine Fabre d'Olivet, amb les seves mistificacions i les seves reflexions sobre llenguatge i poesia, que passen per una recuperació de l'occità amb un clar interès lingüístic i literari que també presenta clares connotacions religioses. Per a Zambon, l'obra poètica de Fabre d'Olivet anticipa en molts aspectes la de poetes com Mallarmé o Pascoli. A continuació, Ángeles Ciprés Palacín («Los trovadores en los discursos de la Real Academia Española», p. 121-139) examina els discursos de recepció a la RAE de Víctor Balaguer (1883) i de Juan Navarro Reverter (1914) dedicats a la influència dels trobadors a Catalunya i al renaixement provençal del segle XIX respectivament, contextualitzant el marc històric i polític que facilita el desenvolupament d'un discurs identitari i reivindicatiu de consciència nacional. Els dos estudis que venen a continuació se centren en la ja citada figura d'Esra Pound, un dels poetes més influents del segle XX, que va reinventar per a Europa la lírica trobadoresca i estilnovista. Roberta Capelli i Carlo Pulsoni («Antifilologia illuminata: Ezra Pound cultore del Medioevo», p. 141-159) analitzen la seva trajectòria universitària i de quina manera la seva formació filològica, la seva condició de poeta i la seva tasca com a traductor van determinar la seva aproximació a autors clau com Arnaut Daniel i Guido Cavalcanti, que va traduir a l'anglès amb una clara vocació divulgativa no exempta de rigor filològic. El mestratge que Ezra Pound va exercir entre els poetes i crítics més rellevants de tota Europa queda demostrat en el treball d'Isabel de Riquer («Ezra Pound en Barcelona. Cartas entre Martín de Riquer y Salvador Espriu», p. 161-186), on es dona a conèixer la correspondència inèdita entre el poeta Salvador Espriu i el filòleg Martí de Riquer a propòsit de la traducció que Ezra Pound va fer d'un vers del *planh* de Bertran de Born per la mort del rei Enric el Jove d'Anglaterra l'any 1183. Es tracta d'una correspondència minuciosament contextualitzada per l'estudiosa en el marc de les tertúlies literàries barcelonines del moment i en l'ambient de la Universitat de Barcelona en el període immediatament anterior i posterior a la Guerra Civil. Juntament amb l'esmentat mestratge d'Esra Pound, la publicació de *Los trovadores* de Martí de Riquer l'any 1975 serveix de marc per a les dues aportacions següents del volum. D'aquesta manera, Virginia Trueba («El poema, esa reserva inagotable de lenguaje. De Leopoldo María Panero a Guilhem de Peitieu», p. 187-209) examina la presència de *Farai un vers de dreyt nien* de Guilhem de Peitieu en la poesia marcadament postmetafísica de Leopoldo María Panero, sobretot pel que fa a l'herència d'una negativitat poètica que, partint de la poesia trobadoresca, passa per l'escriptura mística i barroca fins a arribar a certes poètiques contemporànies derivades de propostes com les de Mallarmé. És des d'aquesta tradició que es qüestiona qualsevol idea de representació totalitzadora que Panero reescriu el vers de Guilhem de Peitieu. Igualment, Anton M. Espadaler («Els trobadors entre Joan Brossa i Enric Casasses. Un tast», p. 213-226) inicia el seu estudi sobre la presència dels trobadors en la lírica catalana moderna i contemporània amb Joan Brossa, qui troba en la lectura del citat *Los trovadores* de

Riquer la composició arnaldiana que servirà d'inspiració a la seva col·lecció de sextines. Brossa és el punt de partida per a un recorregut sobre aquesta presència, que és poc consistent fins a arribar a les dues darreres dècades del segle xx, amb excepcions com Josep Maria Llompart, Josep Romeu, Jordi Parramon, Salvador Oliva o Narcís Comadira. Els anys noranta marquen un canvi de rumb de la mà d'una nova escola poètica que, vinculada a la tradició joglaresca, actualitzarà sobre els escenaris la *performance* medieval. Espadaler hi destaca poetes com Dolors Miquel i Enric Casasses.

Per acabar, i com ja hem indicat, el darrer bloc del volum el configuren aquelles aportacions que se centren en l'anàlisi de la recreació dels conceptes trobadorescos més emblemàtics, en l'art i en la teoria de la creació moderns i contemporanis. Així, Edgardo Dobry («La transfiguración del *amor de lonh* en la literatura moderna: dos exploraciones», p. 227-235) i Victoria Cirlet («La otra cruzada: el amor de lejos de Jaufré Rudel a Amin Maalouf», p. 237-252) reflexionen sobre el motiu de l'*amor de lonh*, un concepte de cabdal importància en l'imaginari de l'amor trobadoresc i que associem a l'obra i a la vida de Jaufré Rudel. Mentre que Dobry centra el seu estudi en l'anàlisi de dos autors, Kafka i Kierkegaard, com passen del poema a la carta i de quina manera la no resolució de la tensió eròtica ja no l'inscriuen en una ètica cristiana sinó que la fan recaure sobre la pròpia escriptura, Cirlet se centra en la reescriptura del mite rudelià que la compositora finlandesa Kaija Saariho du a terme a la seva òpera *L'amor de loin*, amb llibret d'Amin Maalouf. Cirlet evidencia la relació que Maalouf estableix entre l'amor de lluny i les croades, i de quina manera la presència de Terra Santa és significativa en l'imaginari medieval de la llunyania o en les interpretacions crítiques de l'*amor de lonh* de Jaufré Rudel. És des d'aquesta perspectiva que l'autora mostra la tasca de reescriptura que Maalouf fa del model medieval. Finalment, Annalisa Mirizo («La *Ab Joy* en la poètica de Pier Paolo Pasolini: usos de la herència provençal y construcció de la imatge de escritor», p. 253-270) examina de quina manera el discurs crític contemporani reacciona davant del llegat trobadoresc, i ho fa centrant-se en el tractament que la poètica de Pier Paolo Pasolini fa de l'expressió provençal *ab joy*. Es tracta d'un ús esporàdic i no del tot coherent, la qual cosa demostra, segons Mirizo, que no som davant d'un recurs poètic real sinó més aviat una peça significativa en la construcció de la seva imatge com a escriptor.

En definitiva, es tracta d'un volum d'una densitat crítica considerable, trencador i bellament editat, que ofereix, de manera atractiva, una mirada fresca, innovadora i necessària sobre els trobadors i el seu llegat, i ho fa de la mà d'una sèrie d'especialistes de disciplines variades que demostren la viabilitat de treballar la vigència d'aquesta lírica medieval des de perspectives metodològiques diverses, un camí que aquest volum ha encetat amb pas ferm i que augura la descoberta de nous paisatges més fèrtils.

Glòria SABATÉ
Universitat de Barcelona

VENY, Joan (2019): *Llengua i creació literària (Verdaguer, Foix, Santamaria, Torres, Carbó, Curial, Huguet, Anglada)*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 228 p.

No és freqüent que els estudis filològics es fixin en la llengua dels nostres creadors. La dilatada carrera d'investigador de Joan Veny demostra que els textos literaris són una mina. Hi té tirada pel plaer de llegir, per l'amor a la llengua catalana de què parla sempre amb emoció i també per treure a la llum aspectes lingüístics singulars d'interès diacrònic i diatòpic. Se submergeix en la literatura amb l'instint geolocalitzador que el caracteritza i equipat amb els aparells de precisió de la dialectologia, la lexicografia i la història de la llengua.

Llengua i creació literària aplega estudis publicats anteriorment de manera dispersa, que comencen pel català de Jacint Verdaguer i travessen el segle xx amb Foix, Joan Santamaria, Màrius Torres, Xavier Carbó, Damià Huguet i Maria Àngels Anglada. L'únic treball allunyat de la literatura moderna és el dedicat als valencianismes del *Curial*.